

GEVLEUGELDE VISETERS

Visetende vogels in vogelvlucht

Het zijn stiekem een klein beetje onze concurrenten, maar tegelijkertijd ook schitterende beesten: de visetende watervogels. Als sportvisser kom je aan de waterkant diverse vogelsoorten tegen - de een uiteraard zeldzamer en mooier dan de ander. Om je een idee te geven om welke gevleugelde vrienden het gaat, hebben we een overzicht gemaakt aan de hand van de foto's van natuurfotograaf Jankees Schwiebbe. Meer zien? Check dan de website van Jankees Schwiebbe: www.birdphoto.nl.

TEKST EN FOTOGRAFIE JANKEES SCHWIEBBE

De aalscholver is eigenlijk de enige viseter die écht schadelijk kan zijn voor de visstand. De invloed die de overige vogels uit dit artikel hebben, is verwaarloosbaar.

BLAUWE REIGER (ARDEA CINEREA)

De blauwe reiger is in Nederland het bekendste en meest voorkomende lid van de reigerfamilie. Hij komt voor in de gematigde streken van Europa en Azië. Op zijn lange poten stapt hij voorzichtig langs de oever of door ondiepe plekken van stadssingels en poldersloten; op zoek naar vis, kikkers, muizen en jongen van andere vogelsoorten. De broedkolonies bevinden zich in hoge bomen middenin stadsparken, of juist in afgelegen bospercelen. De blauwe reiger is ook regelmatig een ongenode gast aan de rand van tuinvijvers. In strenge winters hebben de blauwe reigers het zichtbaar moeilijk.

De blauwe reiger wordt gemiddeld zo'n 25 jaar oud!

GROTE ZILVERREIGER (ARDEA ALBA)

De grote zilverreiger duikt op steeds meer plekken in ons land op.

Deze reigersoort heeft zwarte poten, een gele snavel en een compleet wit verenkleed. Hij broedt vooral in midden-Rusland en Hongarije, maar zwerft in de winter vaak uit richting Griekenland en Noord-Afrika. Ook in ons land zien we hem steeds vaker opduiken. Grote zilverreigers nestelen in kolonies in dichte rietvelden of in bomen langs rivieren en moerassen. Ze hebben elk hun eigen jachtterritorium waar ze op vis en andere kleine dieren jagen.

LEPELAAR (PLATALEA LEUCORODIA)

Lepelaars broeden maar op enkele plaatsen in Europa, waarvan Nederland de meest noordelijke is. Ze broeden in moerassige gebieden en dichte rietkragen. Lepelaars eten vooral driedoornige stekelbaarsen, maar ook wel jonge witvis, grote waterinsecten en garnalen. Wadend door water dat niet dieper is dan zo'n 30 cm, speuren ze met de tastzintuigen aan hun snavel naar voedsel.

De driedoornige stekelbaars is het belangrijkste voedsel van de lepelaar.

Tot de jaren '90 van de vorige eeuw ging het een poos lang slecht met de lepelaar. Maar door goede bescherming van de belangrijke broedplaatsen (Oostvaardersplassen, Lepelaarsplassen, Waddeneilanden en grote duinmeren) gaat het weer bergopwaarts met deze vogel. Voor de lepelaar, is de aanleg van vispassages waarmee trekvisseren als de stekelbaars vanuit de Noordzee de polders in kunnen zwemmen van groot belang.

KLEINE ZILVERREIGER (EGRETTA GARZETTA)

De kleine zilverreiger is veel kleiner dan de blauwe reiger en verschilt van de grote zilverreiger door zijn zwarte in plaats van gele snavel. De poten van de kleine zilverreiger zijn juist weer geelachtig in plaats van zwart. Ze foerageren graag in ondiep water en lopen daarbij soms letterlijk achter de vissen aan te jagen. Ze naderen de vis met behoedzame schreden en zouden volgens sommigen door langzame bewegingen met de gele tenen ook vissen proberen te lokken. De kleine zilverreiger is in de herfst en winter een vrij normale verschijning geworden in ons land.

De kleine zilverreiger eet naast vis ook amfibieën, wormen, slakken en insecten.

PURPERREIGER (ARDEA PURPUREA)

De meest bont gekleurde reigersoort van allemaal is de purperreiger. Deze is te herkennen aan de donkere lengtestrepen in de hals. De purperreiger leeft verborgen in moerassen en rietvelden en laat zich maar zelden zien. Het nest wordt op oud riet gebouwd. In Nederland komt de purperreiger vooral voor in natuurgebieden met uitgestrekte rietvelden. De belangrijkste broedgebieden zijn de Nieuwkoopse Plassen, de Zouweboezem bij Ameide (Z-H), het Vechtplassengebied en Noordwest-Overijssel.

De populatie purperreigers neemt de laatste jaren weer toe.

ROERDAMP (BOTAURUS STELLARIS)

De roerdomp jaagt meestal aan de rand van het riet.

Roerdampen broeden in moerassen die rijk zijn aan stevig, oud riet. Vissen, kikkers, grote insecten en – vooral 's winters – muizen vormen de belangrijkste voedselbron. Het aantal broedparen in Nederland neemt al decennialang langzaam maar zeker af. De belangrijkste redenen daarvoor zijn het verdwijnen van geschikt leefgebied, een afname van de visstand in bepaalde broedgebieden en verstoring door recreatie. De belangrijkste overgebleven broedplaatsen liggen in Noordwest-Overijssel, de Oostvaardersplassen en het Gelderse Rijnstrangengebied.

WOUDAAP (IXOBRYCHUS MINUTUS)

Woudaapjes zijn kleine moerasvogels die leven van visjes, amfibieën en insecten. Ze broeden vooral in dichte rietkragen en ruigtes met wilgen. De wintermaanden brengen ze door in tropisch Afrika. Woudaapjes leiden een zeer verborgen leven. De kans om er aan de waterkant eentje tegen te komen, is dan ook nihil. Tot in de jaren '50 van de vorige eeuw broedden nog honderden woudaapjes in ons land. Tegenwoordig gaat het nog slechts om hooguit enkele tientallen broedpaartjes.

De woudaap is een zeer zeldzame verschijning in ons land.

IJSVOGEL (ALCEDO ATTHIS)

Tijdens het vissen een ijsvogeltje voorbij zien vliegen, komt toch wel in de buurt van het gevoel van ultiem geluk. Alle gekheid op een stokje; dit felblauw gekleurde visetertje is een schitterende verschijning. En juist sportvissers – die voor langere tijd langs de waterkant zitten – zien ze opvallend vaak voorbij scheren, vaak laag over het water. De vogel heeft een voorkeur voor visrijk en helder water met steile oevers. Vooral beken zijn erg in trek. De aanwezigheid van hoge, zandige, kleiige of lemige oevers is een vereiste, omdat de ijsvogel daarin de nesttunnel uitgraaft. Strenge winters met ijsvorming, het kanaliseren en uitdroging van beeklopen en vertroebeling van het water het ijsvogeltje de das om doen. Gelukkig lopen er diverse herstelprojecten, zoals het 'Project IJsvogel'.

Twee ijsvogels aan de maaltijd.

De poten van de kwak zijn prima aangepast om over struikgewas en bomen te klauteren.

KWAK (NYCTICORAX NYCTICORAX)

De kwak – een kleine reigerachtige – is een vogel van uitgestrekte moerasgebieden. De vogels verzamelen 's nachts hun voedsel, dat vooral uit kikkers en vissen bestaat. Nederland ligt aan de noordgrens van het verspreidingsgebied. Hoewel de kwak op het eerste gezicht een opvallende vogel lijkt, valt het zeker niet mee er een te zien te krijgen. Dat komt omdat ze vooral 's nachts actief zijn en er een zeer verborgen levensstijl op nahouden.

FUUT (PODICEPS CRISTATUS)

Qua aantallen de meest voorkomende visetende watervogel van Nederland. Je vindt hem bij vrijwel alle meren, plasjes, sloten, grachten, parken en vaarten. Weinig mensen weten dat de fuut tot de jaren '60 van de vorige eeuw nog helemaal niet zo'n algemene verschijning was in Nederland. Destijds werd het aantal broedparen geschat op slechts drieduizend. Het aantal futen kan nog wel eens fluctueren, afhankelijk van strenge winters met vorst. Tijdens zulke winters treden meestal grote concentraties futen op bij belangrijke overwinteringsgebieden, zoals het IJsselmeer, de Randmeren en het Deltagebied. Daar blijft het water immers ook bij strenge vorst meestal voor een behoorlijk deel vrij van ijsvorming.

Afhankelijk van het lokale milieu kan de broedtijd van de fuut per water sterk verschillen.

GEOORDE FUUT (PODICEPS NIGRICOLLIS)

De geoorde fuut is kleiner dan de gewone fuut. Hij broedt in kolonies in kleine zoetwaterplasjes (zoals duinplasjes) en heidevennen. Niet zelden broeden ze op dezelfde plekken als de kokmeeuw, maar een verklaring waarom ze exact dezelfde biotoop is nog niet gevonden. De geoorde fuut heeft een zigeunerachtig karakter. Als de broedgebieden in het zuiden en zuidoos-

De geoorde fuut verschilt o.a. van de kuifduiker door de wat opgewipte ondersnavel.

ten van Europa uitgedroogd raken, zoeken ze broedgebieden in West-Europa op, waaronder Nederland. Alhoewel het een viseter is, willen de rollen bij deze vogel ook nog wel eens omgedraaid zijn: jonge geoorde futjes vallen niet zelden ten prooi aan snoeken.

De kuifduiker duikt eigenlijk alleen 's winters in ons land op

KUIFDUIKER (PODICEPS AURITUS)

De kuifduiker is een middelgrote fuutachtige en lijkt heel erg op de geoorde fuut. In zomerkleed zijn de vogels prachtig roestbruin, met okergele sierveren op de kop. Helaas is deze vogel in ons land een zeldzaam gezicht: kuifduikers verblijven hier hooguit in de wintermaanden en doen Nederland alleen aan tijdens de trek. De kuifduiker komt vooral voor bij de Scandinavische en Russische meren. De nauw verwante geoorde fuut komt wat meer naar het zuiden, ook in onze streken, voor.

DODAARS (TACHYBAPTUS RUFICOLLIS)

Dodaarsen leven van kleine visjes, schelpdieren en – vooral in de broedtijd – waterinsecten. De dodaars is net als alle fuutachtigen een echte zichtjager. Het water mag dus niet té troebel zijn. Dodaarsen komen hier het hele jaar rond voor. Al zijn er ook dodaarsen uit noordelijker gelegen gebieden die Nederland gebruiken als overwinteringsgebied.

De dodaars is een van de kleinste visetende watervogels van ons land.

GROTE ZAAGBEK (MERGUS MERGANCER)

In Nederland zien we de grote zaagbek vooral op de grote en middelgrote plassen en meren. Omdat zijn oorspronkelijke leefgebied – langzaam stromende rivieren met bossen en oude bomen eromheen – hier nauwelijks meer voorkomt, zijn het vooral de overwinteraars die we in ons land zien. Het IJsselmeer, het Vechtplassengebied en natuurgebieden langs de grote rivieren zijn belangrijke overwinteringsgebieden voor de grote zaagbek. Hij komt alleen bij zoet water voor. Zijn nauw verwante broertje, de middelste zaagbek, komt overigens wél ook voor op zout water – met name in zeehavens. Net als de middelste zaagbek (die iets kleiner, maar wel bonter van kleur is) is hij te herkennen aan een haakje vooraan de bovensnavel. Deze dient om vis vast te klemmen.

De grote zaagbek broedt in ons land niet.

Nonnetjes komen hier om te overwinteren.

NONNETJE (*MERGUS ALBELLUS*)

Het nonnetje is de kleinste van de zaagbekkenfamilie. Nonnetjes broeden hier niet, maar strijken 's winters in grote aantallen neer in het IJsselmeergebied. Vooral het Markermeer is favoriet: nonnetjes jagen er in spectaculair grote groepen (vaak meer dan 250 vogels) op scholen spiering. Dat is ook een van de redenen waarom de vergunning voor de beroepsmatige spieringvisserij op het IJsselmeer is geschorst. Maar weinig vogels zijn zo gracieus van tekening als het mannetje van het nonnetje, met zijn fraaie zwarte accenten op een spierwit verenkleed. Het vrouwtje gaat minder opvallend door het leven: het opzichtige witte verenkleed van het mannetje zou het vrouwtje en haar nest met eieren bij het broeden snel fataal worden. Dat geldt trouwens voor vrijwel alle watervogels: de vrouw heeft de schutkleur zodat deze tijdens de broedtijd niet opvalt voor roofvogels en andere roofdieren. Het mannetje heeft het fraaie verenkleed.

VISDIEF (*STERNA HIRUNDO*)

De visdief komt langs onze kust en in het binnenland (moerassige streken en op bedrijventerreinen met visrijk water) voor. Visdiefen broeden in kolonies en bij voorkeur op eilandjes met een zand-, grind- of kiezel bodem, waar landroofdieren niet kunnen komen. Overigens schuwen visdiefjes de bebouwde omgeving niet per se. Zo worden ze wel eens broedend aangetroffen op platte grinddaken, verkeerspleinen en opgespoten terreinen. De vis wordt duikend gevangen. Bij gebrek aan kleine vis, schakelt de visdief over op platvis, garnalen en kikkervisjes. Onze visdiefen overwinteren langs de West-Afrikaanse kust, van Mauritanië tot Nigeria.

Het visdiefje: wat is ie leuk he!

ZWARTE STERN (*CHLIDONIAS NIGER*)

De zwarte stern is kleiner dan het visdiefje. Zwarte sterns komen vooral voor bij ondiepe, zoete tot brakke moerassen en wateren. Broedplaatsen zijn zompige weilanden, velden van krabbescheer en plekken waar moerassige ondergrond opdroogt en begroeid raakt. Het zijn net als de visdief trekvogels, die overwinteren voor de kust van West-Afrika. Meer dan een kwart van de West-Europese populatie zwarte sterns broedt in Nederland. Daarbij kunnen de in ons land voorkomende aantallen per jaar sterk verschillen. Zo ontvluchten de sterns hun buitenlandse broedgebieden massaal zodra er droogte optreedt. Ze kijken dan vaak uit naar Nederland.

De zwarte stern is een trekvogel die 's winters naar Afrika trekt.

VISAREND (*PANDION HALIAETUS*)

Hebben we het over de visarend, dan hebben we het even over andere koek dan de welbekende buizerd en torenvalk. Deze roofvogel is goed te herkennen aan het masker, bruinwitte uiterlijk en vooral het majestueuze formaat. Ze houden zich het liefst op bij zoet water. Visarenden 'zweven' graag, en worden ook vaak 'biddend' (op één plek in de lucht hangend) gezien. De visarend broedt o.a. in Schotland, Duitsland en Scandinavië.

Hopelijk komt de visarend ooit als broedvogel terug in Nederland.

De in Nederland gesignaleerde exemplaren zijn meestal alleen op doortocht of strijken hier neer als wintergast. Naar schatting blijven jaarlijks zo'n 250 tot 400 visarenden voor meestal korte en soms iets langere tijd in ons land 'plakken'. Vooral langs de grote rivieren, Randmeren, Biesbosch en de Kennemerduinen.

ZEEAREND (*HALIAEETUS ALBICILLA*)

We sluiten deze reeks meer dan fraaie foto's af met de klap op de vuurpijl: de zeearend. Anders dan zijn naam doet vermoeden, houdt de zeearend zich vooral op bij grote zoetwatergebieden.

Het dieet is erg gevarieerd en bestaat o.a. uit ganzen, eenden, konijnen, hazen en vis. Zelfs (jonge) reeën en vossen zijn soms niet veilig! Met zijn spanwijdte van ruim 2 meter wordt de zeearend ook wel de 'vliegende deur' genoemd. De populatie zeearenden rond de Oostzee, de Noorse oceaankust en in Duitsland is de laatste jaren sterk toegenomen. Dat is ook een van de redenen waarom deze kolossale vliegende gevaartes steeds vaker in Nederland worden gesignaleerd. In de Oostvaardersplassen, de Biesbosch, het Lauwersmeer, de Zuid-Hollandse, Zeeuwse Delta en het Waddengebied overwinteren elk jaar enkele zeearenden. Sinds 2006 kent ons land zelfs een heus broedpaar in de Oostvaardersplassen.

De 'vliegende deur': als ze maar wel van onze projectspiegels afblijven!

